

Майя ГОРДІЄНКО
м. Кременчук

Інтегративне вивчення англійської мови для професійного спілкування майбутніх інженерів

У статті визначено сутність навчального предмету "Іноземна мова для професійного спілкування" та інтегративного навчання іноземній мові для професійного спілкування майбутніх інженерів. Описано моделі інтегративного навчання іноземній мові, визначено рівні інтеграції та функції предмету "Іноземна мова для професійного спілкування" в структурі професійної підготовки майбутніх інженерів.

Глобалізація світової економіки вимагає ефективної професійної взаємодії на іноземних мовах у контексті міжкультурної комунікації. Успіх у міжнародній зовнішньоекономічній діяльності залежить від уміння долати "мовні" й "культурні" бар'єри, тобто від рівня мовної підготовки фахівців і рівня їхньої іншомовної комунікативної компетенції. Насущною потребою в цьому зв'язку є підготовка фахівців, здатних ефективно здійснювати міжкультурну іншомовну професійну комунікацію.

Зростання ролі іноземної мови серед майбутніх інженерів викликано цілою низкою геополітичних факторів й, у першу чергу, посиленням інтеграції світової економіки й бізнесу, злиттям капіталу й інтенсивним розвитком великих багатонаціональних корпорацій.

Слід зазначити, що англійська мова, маючи статус мови міжнаціонального спілкування, займає ключові й лідерські позиції в сфері науки, техніки, економіки й бізнесу.

Проблема вивчення іноземної мови для професійного спілкування розглядається в багатьох сучасних наукових дослідженнях з педагогіки (С.В.Козак, Л.В.Онучак, О.В.Палка, О.Л.Полякова, С.В.Радецька, Л.О.Сікорська, Н.В.Ягельська та ін.). Дослідники висловлюють спільну думку, що саме професійно орієнтоване вивчення іноземної мови дає можливість задовольнити потреби студентів з огляду на їх майбутню професійну діяльність. Але зазначені наукові дослідження присвячені вивченню іноземної мови для професійного спілкування майбутніми економістами, менеджерами та педагогами, іноземними студентами, тому, звичайно, не враховують особливостей професійної підготовки майбутніх інженерів та потреб іншомовної комунікації в їх майбутній професійній діяльності.

Інтегративне навчання англійській мові для професійного спілкування майбутніх інженерів ми розглядаємо як поетапне "вінтегровування" іншомовної професійної термінології в текстовий матеріал професійно-орієнтованого предмету.

Аналіз психолого-педагогічних наукових досліджень свідчить, що проблеми інтеграції професійно-орієнтованих дисциплін і іноземної мови при підготовці майбутніх інженерів приділяється недостатня увага. Тому, з огляду на ті

тенденції, які існують в сучасній національній системі освіти, ця проблема є актуальною та своєчасною.

Метою статті є визначення сутності навчального предмету "Іноземна мова для професійного спілкування", інтегративного навчання іноземній мові для професійного спілкування майбутніх інженерів, а також визначення рівнів інтеграції та функцій предмету "Іноземна мова для професійного спілкування" в системі професійної підготовки майбутніх інженерів.

Для визначення сутності предмету "Іноземна мова для професійного спілкування" вважаємо за потрібне звернутись до історії виникнення поняття "англійська мова для професійного спілкування" (АМПС).

Деякі дослідники вважають, що на виникнення та розвиток АМПС спричинили вплив дві важливі події: по-перше, кінець другої світової війни, коли розпочався швидкий розвиток наукової, технічної та економічної діяльності на міжнародному рівні; по-друге, нафтова криза 70-х років ХХ століття, яка привела до переміщення капіталу та знань у країни, які добувають нафту. З огляду на економічну міць Сполучених Штатів Америки, мовою цих знань стала англійська¹.

Інші вважають, що поняття "англійська мова для професійного спілкування" виникло на початку 60-х років ХХ століття, коли стала нагальною проблема спілкування між розвинутими та мало розвинутими країнами. В той час мало розвинуті країни відчували гостру потребу в отриманні швидкозмінної технічної інформації, що спричинило англійську мову стати мовою спілкування (*lingua franca*) в інтернаціональному середовищі².

Іншим важливим етапом розвитку АМПС стала "революція в лінгвістиці" (кінець 60-х - початок 70-х років ХХ століття), коли лінгвісти почали фокусувати увагу на тому, як використовується мова в реальних комунікативних ситуаціях. В результаті було встановлено різницю між розмовною та письмовою мовою, що призвело до висновку про різні комунікативні потреби і, як наслідок - необхідність розробки спеціальних курсів з урахуванням потреб тих, хто вивчає мову, тобто акцент у вивченні англійської мови було перенесено на студентів та їх потреби.

Слід зазначити, що іноземна мова, зокрема англійська, для професійного спілкування (*English for Specific Purposes, ESP*) має ряд особливостей в порівнянні з іноземною мовою для загального спілкування (*General English*). Для їх визначення вважаємо за потрібне розглянути точки зору різних дослідників щодо АМПС.

Як зазначають зарубіжні дослідники Т.Хатчінсон і А.Уотерс, АМПС - це підхід до навчання мови, при якому всі рішення відносно змісту та методів базуються на потребах тих, хто вивчає мову. При цьому потреби визначаються метою, задля якої студенти вивчають АМПС. Отже, потреби розглядаються як відправна точка для проектування змісту.

В той самий час П.Стревенс визначає абсолютні та варіативні характеристики АМПС. Абсолютними характеристиками дослідник вважає наступні:

- програма курсу розробляється відповідно до спеціальних потреб тих, хто вивчає АМПС;

¹ Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A learning-centered approach*. Cambridge: Cambridge University Press

² Hitchcock J. 1978 *Reading and scientific English: Prospects, problems, and programs in Iran*. *English for Specific Purposes* (Oregon State University), pp. 9-52.

- зміст курсу відповідає окремим дисциплінам, професійній діяльності;
- вправи з синтаксису, лексики, дискурсу, семантики відповідають змісту курсу;

- АМПС відрізняється від англійської мови для загального спілкування.

Варіативні характеристики:

- вивчення АМПС може бути обмежено навчанням окремих умінь та навичок (наприклад, читанням);
- під час розробки курсу АМПС не обов'язково дотримуватись визначеної методики³.

Точка зору П.Робінсон щодо визначення АМПС базується на двох основних критеріях: цілеспрямованість курсу АМПС та первинність аналізу потреб, метою якого є точне визначення того, що студент має робити на англійській мові у подальшій діяльності. Однією з характеристик АМПС дослідниця вважає обмеженість часу, за який необхідно досягти мету. Крім того, АМПС викладається для дорослих в однорідних групах за видом діяльності, до якої залучені студенти⁴.

На нашу думку кожне з визначень має свої переваги та слабкі сторони. Ми вважаємо, що найбільш повним є визначення АМПС Т.Даддлі-Евансом, який розглядає АМПС як поєднання абсолютних та варіативних характеристик.

Абсолютні характеристики АМПС:

- програма курсу АМПС розробляється для задоволення професійних потреб студентів;
- для вивчення АМПС використовується методологія, притаманна тій галузі, для якої проектується курс АМПС;
- курс АМПС зосереджений на мові, яка відповідає професійній діяльності щодо граматики, лексики тощо.

Варіативні характеристики АМПС:

- курс АМПС може бути розроблений для спеціальних цілей;
- для вивчення АМПС можна використовувати різні методи, притаманні англійській мові для загального спілкування;
- курс АМПС, як правило, проектується для студентів з середнім або просунутим рівнем володіння англійською мовою;
- курс АМПС бажано проектувати для дорослої аудиторії, хоча можливо і для учнів середньої школи⁵.

Слід зазначити, що при вивченні курсу АМПС студенти мотивовані не самим вивченням англійської мови, а вивченням її для того, щоб працювати з різного типу інформацією на англійській мові⁶.

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем навчання та вивчення іноземної мови взагалі та в немовних вищих навчальних закладах зокрема (І.О.Зимня, З.І.Кличнікова, С.Ю.Ніколаєнко, О.В.Палка, О.Л.Полякова, О.Б.Тарнопольський, С.К.Фоломкіна та ін.), сьогодні комунікативний підхід залишається найбільш поширеним та ефективним у процесі формуван-

3 Stevens, P. (1988). ESP after twenty years: A re-appraisal. In M.Tickoo (Ed.), ESP: State of the Art (pp. 1-13). Singapore: SEAMEO Regional Centre.

4 Pauline C. Robinson. ESP Today: A Practitioner's Guide. - Prentice Hall, 1991. - 146 p.

5 Tony Dudley- Evans. An Overview of ESP in the 1990s // Proceedings 1997: The Japan Conference on English for Specific Purposes. - Center for Language Research. University of Aizu, 1997. - 117 p. - pp. 5-9.

6 Master Peter (Ed.) The Development of ESP. Responses to English for Specific Purposes/ Washington, DC: US State Department (2000). - 241 p. - pp.17-19.

ня іншомовної комунікативної компетенції. Він розкриває широкі перспективи у навчанні іноземній мові, бо вимагає розгляду явищ мови не лише з точки зору мовленнєвих структур (граматика, лексика), а й з урахуванням виконуваних комунікативних функцій⁷. Але, як зазначають деякі зарубіжні дослідники⁸, сучасний етап розвитку комунікативного підходу має деякі відмінності. Розглянемо це більш детально.

1. **Автономія студента:** студенти мають більше можливості вибрати зміст та методи навчання.
2. **Соціальна природа навчання:** це не індивідуальна приватна діяльність, але соціальна, яка залежить від взаємодії з іншими.
3. **Інтеграція навчальних предметів:** зв'язок між різними предметами, причому іноземна мова розглядається як складова цієї інтеграції.
4. **Фокус на значенні:** розглядається як рушійна сила навчання. Контентне навчання віддзеркалює цю точку зору і робить пошук значення через контент (зміст) ядром (core) вивчення іноземної мови.
5. **Різноманітність:** студенти навчаються різними шляхами і мають різний рівень знань. Викладач повинен брати до уваги ці відмінності при плануванні курсу.
6. **Уміння мислити:** мова повинна служити засобом розвитку умінь критично та креативно мислити, що є уміннями вищого порядку.
7. **Альтернативне оцінювання:** необхідні нові форми оцінювання на заміну традиційним тестам множинного вибору та іншим, які тестують уміння нижчого порядку.
8. **Викладач як співучасник процесу навчання:** помічник, фасілітатор (facilitator).

Таким чином, вищезазначені відмінності сучасного розвитку комунікативного підходу у навчанні іноземній мові призвели до появи різних підходів, стратегій, у яких знайшли відображення ці відмінності. Одним з таких підходів є *контентний (content-based instruction) коли вивчення іноземної мови інтегроване у зміст предметів (content and language integrated learning)*.

Даний підхід передбачає вивчення іноземної мови на базі предметного контенту. Вправи з граматики, лексики тощо будуються на базі контенту, а не навпаки, як при традиційних підходах. Дослідники зазначають, що контентний підхід базується на наступних положеннях щодо вивчення іноземної мови:

- студенти вивчають іноземну мову більш успішно, коли використовують мову як засіб для отримання інформації, а не як мету;
- контентний підхід краще задовольняє потреби студентів у вивченні іноземної мови для професійного спілкування;
- контент забезпечує розвиток всіх умінь з іноземної мови⁹.

Зарубіжні дослідники відмічають, що контентний підхід характерний саме для АМПС.

Даний підхід, у свою чергу, містить наступні моделі: тематично-орієнтовану, ад'юнктурну, шелтерну та модель, за якою викладання навчального пред-

⁷ Littlewood W. Communicative Language Teaching. - Cambridge: CUP, 1991. - 108 p.

⁸ Jacobs, George and Tom Farrell 2003. Understanding and implementing the CLT paradigm. RELC Journal, 41, 1, 2003.- pp.5-30.

⁹ Richards J. Communicative Language Teaching Today. - www.professorjackrichards.com/pdf/communicative-language-teaching-today-v2.pdf

мету ведеться на іноземній мові. Тому вважаємо за доцільне розглянути його більш детально.

Тематично-орієнтована (theme-based) модель вважається найбільш поширеною завдяки її простоті у використанні. За даною моделлю викладач англійської мови працює незалежно від інших викладачів, при чому для цього не потребується ні організаційних, ні адміністративних нововведень. Програма вивчення іноземної мови будується навколо різних тем в межах певної дисципліни, або декількох окремих тем, пов'язаних з однією загальною темою чи галуззю. В обох випадках теми є основою для складання програми курсу. Але теми мають бути обрані у відповідності до інтересів, потреб студентів, цілей навчання іноземній мові, доступних ресурсів. В процесі вивчення тем студенти повинні засвоїти не тільки зміст, але і мовний матеріал. Як правило, такого типу курс має певні мовні задачі, які є більш важливі, ніж вивчення предметного змісту.

Деякі зарубіжні дослідники (D.Brinton, M.Snow, M.Wesche) вважають тематично-орієнтовану модель слабкою формою контентного підходу, тому що в даній моделі домінують мовні задачі, хоча контентний підхід у вивченні іноземної мови - це інтегративний підхід, при якому студенти вивчають зміст предмету засобами іноземної мови.

Ад'юнктурна модель (adjunct model) передбачає інтеграцію курсу вивчення іноземної мови і навчальної дисципліни. Дана модель передбачає роботу двох викладачів з аудиторією: викладача з предмету та викладача іноземної мови. В той час, коли предметний викладач привертає увагу студентів до змісту предмету, викладач іноземної мови використовує зміст предмету для розвитку умінь і навичок іншомовної мовленнєвої діяльності у студентів. Така організація навчання є, на нашу думку, вдалим забезпеченням потреб студентів щодо вивчення професійно-орієнтованих дисциплін та іноземної мови для професійного спілкування. Зарубіжні дослідники відмічають, що дана модель сприяє розвитку наступних видів навчальної діяльності: читання, письма, граматики та говоріння (за темою змісту предмета) на іноземній мові, тобто тих видів іншомовної комунікації, які студенти мають засвоїти під час вивчення іноземної мови взагалі. Але вважається, що ад'юнктурна модель є набагато ефективнішою у досягненні цієї мети¹⁰.

Шелтерна модель (sheltered subject-matter instruction), яка була розроблена канадськими педагогами як альтернатива традиційному вивченню іноземної мови, передбачає навчання студентів іноземній мові засобами змісту предмета для їх подальшого навчання на іноземній мові. За даною моделлю викладання проводить один викладач, який може бути викладачем з предмету, або з іноземної мови зі знанням даного предмету. Для успішного навчання, мовний компонент має відповідати рівню знань студентів з іноземної мови. Головною характеристикою моделі є допомога студентам у розвитку їх умінь і навичок іншомовної комунікації для подальшого навчання. Але, в той самий час, слід підкреслити, що першочерговою метою є вивчення самого предмету.

Викладання навчального предмету на іноземній мові (second language medium courses) відповідає філософії контентного або інтегрованого у контент вивчення іно-

¹⁰ Adamson, H.D. (1993) Academic Competence: Theory and Classroom Practice. Preparing ESL Students for Content Courses. White Plains, NY: Longman. - p.126

земної мови. Дана модель не передбачає формулювання цілей вивчення іноземної мови у навчальній програмі. Але, в той самий час, надає унікальну можливість підвищити рівень володіння іноземною мовою, удосконалити рецептивні та продуктивні уміння і навички тим, хто вивчає даний предмет. При формуванні змісту предмету рівень володіння іноземною мовою студентів не враховується.

Як свідчить аналіз зарубіжного досвіду викладання іноземної мови для професійного спілкування¹¹, вищезазначені моделі контентного або інтегрованого у контент вивчення іноземної мови є досить ефективними та перспективними. Вони успішно використовуються в університетах США, Західної Європи та східних країн.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблеми інтеграції та систематизації знань досліджували багато видатних педагогів протягом кількох останніх століть (Я.Коменський, Ж.Руссо, Д.Локк, Й.Гербарт, К.Ушинський, Д.Дьюї, С.Шацький, М.Рубінштейн та ін.).

Сучасні дослідження з психології та педагогіки професійної освіти розглядають проблеми сутності інтеграції в освіті: методичні підходи до формування змісту освіти на інтеграційній основі (С.У.Гончаренко, І.М.Козловська); інтегративних тенденцій розвитку змісту навчання у професійно-технічних училищах (Р.С.Гуревич); дидактичних особливостей інтегративного навчання комп'ютерних технологій у професійній підготовці електриків (Р.М.Собко); інтеграції загально-технічних і гуманітарних знань (Л.В.Сліпчишин) та інші.

Інтегративні ідеї у навчанні тісно пов'язані з формуванням узагальнених знань і умінь з умінь систематизувати свої знання та знайти для кожного елемента знань чи вмінь найвідповідніше місце та максимальне використання. Дослідниця І.М.Козловська зазначає, що інтеграція виникає лише тоді, коли раніше розрізнені елементи мають об'єктивні умови для об'єднання. Необхідною умовою інтеграції є те, що в результаті об'єднання утворюється система, яка володіє властивостями цілісності¹².

Ми згодні з В.А.Семиченко щодо навчальних предметів у вищому навчальному закладі, які забезпечують професійне становлення студентів, і вважаємо, що дисципліна "Іноземна мова для професійного спілкування" має реалізовувати функції трьох рівнів, а саме:

- 1) рівень самостійного існування (коли предмет виступає як самостійна область знань);
- 2) рівень первинної, прямої інтеграції з іншими навчальними предметами;
- 3) рівень загальної інтеграції всіх подій життя навчального закладу з метою формування цілісної соціально-професійної компетентності майбутнього фахівця.

Таким чином, предмет "Іноземна мова для професійного спілкування" у професійній підготовці майбутніх інженерів має реалізовувати:

- функції інтрапредметні, які об'єднують власний зміст цього предмету;
- функції інтерпредметні, які проявляються через міжпредметні зв'язки, залежності між групами навчальних предметів;
- функції метапредметні, які реалізують внесок кожного навчального

¹¹ Master Peter (Ed.) The Development of ESP. Responses to English for Specific Purposes/ Washington, DC: US State Department (2000). - 241 p. - pp.17-19

¹² Козловська І.М. Теоретико-методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи. Монографія / За ред. С.У.Гончаренка. - Львів: світ, 1999. - 302 с.

предмету в цілісну структуру професійної підготовки та виявляють себе через опосередковані цим навчальним предметом компоненти професійної майстерності, які прямо не зводяться до його змісту, але які формуються при його участі у навчально-виховному процесі¹³.

Крім того, ми цілком поділяємо думку академіка С.У.Гончаренка, що у вищих технічних закладах освіти повинна відбуватись іманентна взаємодія різних галузей знання, а соціально-гуманітарні дисципліни, до яких сьогодні належить і "Іноземна мова для професійного спілкування", мають визначатися у вищій технічній школі не для "загального розвитку", а як необхідний компонент професійної освіти.

Слід зазначити, що у процесі навчання студентам необхідно не лише овоїти певну систему знань, а й виробити систему прийомів розумової діяльності. При інтегративному підході логіко-психологічні основи визначення змісту навчальних предметів передбачають урахування ряду чинників, зокрема, застосування знань загального характеру перед знаннями більш конкретними, забезпечення єдності знань і забезпечення взаємопереходів виконання дій у розумовому плані до їх використання в зовнішньому плані та навпаки.

Ми впевнені, що сутність інтегративного підходу до навчального процесу відрізняється від інших підходів тим, що встановлення зв'язків між знаннями йде не від перебудови існуючих навчальних планів і програм, а шляхом дидактичного обґрунтування та перетворення реально існуючих зв'язків між предметами, науками, явищами тощо.

Для забезпечення необхідного рівня володіння англійською мовою для професійного спілкування (АМПС) нами розроблена технологія формування умінь і навичок самостійної роботи з іноземною фаховою літературою, в основі якої покладено ад'юнктурну модель контентного підходу, а саме інтегративне навчання іноземній мові для професійного спілкування майбутніх інженерів.

На нашу думку, саме інтегративне навчання (за І.М.Козловською) іноземній мові майбутніх інженерів має вирішити проблему формування умінь і навичок самостійної роботи з іноземною фаховою літературою майбутніх інженерів. Для організації такого навчання є всі об'єктивні чинники, які зумовлені особливостями професійної підготовки майбутніх інженерів, серед яких є наявність комп'ютеризованих систем для проведення лабораторного практикуму з професійно-орієнтованих дисциплін. На нашу думку, саме використання сучасних інформаційних технологій, у тому числі комп'ютеризованої системи навчання створюють умови для ефективної інтеграції іноземної мови для професійного спілкування в курс професійно-орієнтованих дисциплін.

Стаття надійшла до редакції 07.02.07.

Майя ГОРДИЕНКО

13 Барбина Е.С., Семиченко В.А. Идеи интеграции, системности и целостности в теории и практике высшей школы. Научно-методическое пособие: Киев, 1996. - 261 с.

Интегративное изучение иностранного языка для профессионального общения будущих инженеров

Резюме

В статье определена сущность учебного предмета "Иностранный язык для профессионального общения" и интегративного обучения иностранному языку для профессионального общения будущих инженеров. Перечислены отличительные черты современного развития коммуникативного подхода, описаны модели интегративного обучения иностранному языку. Определены уровни интеграции и функции предмета "Иностранный язык для профессионального общения" в структуре профессиональной подготовки будущих инженеров.

Maya GORDIYENKO

Integrated ESP Learning for Future Engineers

Summary

The matter of ESP and ESP integrated learning for future engineers is defined in the paper. Peculiarities of the modern communicative approach are listed, models of ESP integrated learning are described. Also integration levels and functions for the ESP in the structure of professional training of future engineers are defined.